

УДК 355.415.6(477)

DOI: 10.32751/2663-0761-2018-03-01

**ВОЄННО-МЕДИЧНА ДОКТРИНА УКРАЇНИ – ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ДОКУМЕНТ
ВІЙСЬКОВОЇ МЕДИЦИНИ**

І.П. Хоменко, полковник медичної служби, доктор медичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії медичних наук України начальник Головного військово-медичного управління – начальник медичної служби Збройних Сил України

В.Я. Білий, доктор медичних наук, професор, професор кафедри військової хірургії Української військово-медичної академії

В.О. Жаховський, кандидат наук з державного управління, доцент, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Української військово-медичної академії

В.Г. Лівінський, кандидат медичних наук, науковий співробітник Науково-дослідного інституту проблем військової медицини Української військово-медичної академії

Резюме. У статті висвітлюється роль та значення Воєнно-медичної доктрини України для формування в державі сучасної системи охорони здоров'я військовослужбовців. Акцентується увага, що Воєнно-медична доктрина України є комплексним документом, який враховує положення вітчизняного законодавства з питань охорони здоров'я, національної безпеки і оборони держави, Воєнної доктрини України, а також медичних стандартів НАТО, та є основою для розробки нормативно-правових актів нижчого рівня з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення військ під час їх застосування. Наголошується, що виконання її положень забезпечується органами державної влади відповідно до повноважень, визначених Конституцією та законами України, а також Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями.

Ключові слова: національна безпека, охорона здоров'я, Воєнно-медична доктрина України.

Вступ. 31 жовтня 2018 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 910 “Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України”. Цей документ військові медики та медична спільнота України чекали більше чотирьох років. Що ж такого значущого в цьому документі та які його роль і місце в системі нормативно-правових актів військової охорони здоров'я та керівних документів військової медицини?

Перші твердження про необхідність опрацювання доктринального документу з питань медичного забезпечення військ датовані ще 2000 роком, коли Білий В.Я., Пасько В.В. та Сохін О.О. опублікували відповідну статтю у журналі “Наука і оборона” [1]. З того часу робилися неодноразові

спроби опрацювання Військово-медичної доктрини, було навіть підготовлено декілька її проектів, які відрізнялися один від одного хіба що обсягом матеріалів, що в них закладалися. Проте всі вони були спрямовані виключно на визначення порядку діяльності медичної служби ЗС України щодо медичного забезпечення військ як в мирний час так і в особливий період та, за необхідності, могли використовуватися медичними службами інших військових формувань. За своїм змістом розроблені проекти фактично належали до керівництв і настанов з медичного забезпечення військ та не передбачали створення єдиної системи медичного забезпечення військовослужбовців і цивільного населення у воєнний час на засадах єдиного медичного простору.

Проведення антитерористичної операції (АТО) на Сході України, яка супроводжувалася великою кількістю людських жертв, стало реальним випробуванням для військової медицини та виявило ряд серйозних проблем у стані медичного забезпечення військ.

Перший серйозний аналіз цих проблем на державному рівні було проведено робочою групою Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, яка в серпні 2014 року вивчала стан медичного забезпечення в зоні АТО та зробила висновок, про необхідність розроблення Воєнно-медичної доктрини України, що знайшло своє відображення у рішенні Комітету, а в зверненні Голови зазначеного Комітету до Президента України наголошувалося на необхідності прискорення її прийняття [2].

У цей же час, паралельно з роботою Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, проте незалежно від нього, за ініціативою керівництва Національної академії медичних наук України та за його дорученням фахівцями Військово-медичного департаменту Міністерства оборони України та Української військово-медичної академії за участю керівників медичних служб військових формувань України було опрацьовано проект Воєнно-медичної доктрини України, який передбачалося затвердити указом Президента України. Цей проект був розглянутий і схвалений на засіданні Президії Національної академії медичних наук України, в Національному інституті стратегічних досліджень України та направлений для розгляду в Адміністрацію Президента України.

Як результат, рішенням Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року “Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки” (підпункт “ї” пункту 1), введеного в дію Указом Президента України, поставлене завдання Кабінету Міністрів України щодо розроблення та затвердження Воєнно-медичної доктрини України [3].

За дорученням Прем'єр-міністра України подальше опрацювання документу

проводилося в Міністерстві оборони України. Робочою групою, яка була створена у Військово-медичному департаменті Міністерства оборони України, проект Воєнно-медичної доктрини України постійно вдосконалювався, а також неодноразово розглядався та був схвалений:

25 жовтня 2014 року на робочій нараді в Адміністрації Президента України;

12 грудня 2014 року – в рамках круглого столу “Роль і місце військової медицини в єдиному медичному просторі України щодо реалізації державної політики в галузі охорони здоров'я” в Національній академії державного управління при Президентіві України;

18 грудня 2014 року – на науково-практичній конференції “Досвід організації медичного забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань у ході антитерористичної операції” в Українській військово-медичній академії, що проводилася Військово-медичним департаментом Міністерства оборони України за участі Голови і членів комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я, представників Адміністрації Президента України, Міністерства охорони здоров'я України та волонтерських організацій [4];

24 грудня 2014 року – на слуханнях у Комітеті Верховної Ради України з питань охорони здоров'я;

20 травня 2015 року – на парламентських слуханнях у Верховній Раді України [5].

Крім того, опрацьований проект Воєнно-медичної доктрини України отримав позитивну експертну оцінку іноземного радника з військово-медичних питань Офісу зв'язку НАТО в Україні.

У грудні 2015 року проект Воєнно-медичної доктрини України схвалено на засіданні Кабінету Міністрів України та надіслано для розгляду і затвердження до Адміністрації Президента України, водночас листом Глави Адміністрації Президента України Міністерству оборони України доручено затвердити розроблений проект актом Кабінету Міністрів України відповідно до

рішення Ради національної безпеки і оборони України [3].

Розроблення Воєнно-медичної доктрини України також передбачено Стратегічним оборонним бюлетенем України, що затверджений указом Президента України [6].

Мета роботи. Дослідження місця та ролі Воєнно-медичної доктрини України у формуванні в державі сучасної системи охорони здоров'я військовослужбовців.

Матеріали та методи дослідження. Використовувались нормативно-правові акти з питань національної безпеки та охорони здоров'я України, публікації у відкритих наукових джерелах. Методи дослідження:

історичний, бібліосемантичний, аналітичний, системного підходу. Об'єкт дослідження – система охорони здоров'я військовослужбовців. Предмет – Воєнно-медична доктрина України.

Результати дослідження та їх обговорення. Затверджена Кабінетом Міністрів України Воєнно-медична доктрина України (далі – Доктрина) стала першим нормативним актом держави, який заклав основи побудови сучасної системи охорони здоров'я військовослужбовців та дав поштовх для подальшого її розвитку. Її місце в системі законодавчих і нормативно-правових актів держави з питань військової охорони здоров'я показано на рисунку.

Рис. Структура нормативно-правової бази медичного забезпечення ЗС України та інших військових формувань

Воєнно-медична доктрина України є комплексним документом, який враховує положення законодавства України з питань охорони здоров'я, національної безпеки і оборони держави, Воєнної доктрини України та служить основою для напрацювання нормативно-правових актів нижчого рівня з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення військ під час їх застосування.

Звертаючись безпосередньо до змісту документа необхідно зазначити, що Воєнно-медична доктрина України – це сукупність поглядів, науково обґрунтованих принципів, єдиних організаційних вимог щодо організації медичного забезпечення Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, органів спеціального призначення з правоохоронними функціями (далі – ЗС України інші військові формування).

Доктрина визначає мету, принципи, організаційні основи системи охорони здоров'я військовослужбовців, повноваження та відповідальність за її реалізацію, фінансове та ресурсне забезпечення, наукове супроводження військової охорони здоров'я, вирішення проблем військової медицини, а головне – відповідальність держави та органів виконавчої влади за розвиток системи охорони здоров'я військовослужбовців і забезпечення її спроможностей у воєнний час.

Метою Доктрини є збереження життя і здоров'я військовослужбовців через досягнення максимальної ефективності їх медичного забезпечення шляхом об'єднання спроможностей та зусиль медичних служб і системи охорони здоров'я цивільного населення, а також завчасної підготовки системи охорони здоров'я держави до надання медичної допомоги військовослужбовцям під час дії особливого періоду, надзвичайного стану, інших кризових ситуацій.

Досягнення мети передбачається здійснити шляхом формування та впровадження єдиних підходів до збереження

та зміцнення здоров'я військовослужбовців, надання медичної допомоги відповідно до стандартів НАТО та переходу на рівневу систему медичного забезпечення, лікування і реабілітації поранених (уражених, хворих) військовослужбовців на засадах єдиного медичного простору, а також поліпшення матеріально-технічного оснащення військово-медичних служб.

Реалізуючи положення Конституції України, яка стверджує що життя кожної людини є найвищою цінністю, Воєнно-медична доктрина Україна проголошує такі принципи:

єдині організаційні засади діяльності медичних служб незалежно від підпорядкування;

єдине розуміння причин зниження (втрати) боєздатності військовослужбовців та шляхів її підвищення (збереження);

єдині погляди на профілактику, діагностику, надання медичної та психологічної допомоги, евакуацію, лікування, медичну та психологічну реабілітацію поранених (уражених, хворих), профілактику бойового стресу (превентивну реабілітацію);

організація медичного забезпечення та надання медичної допомоги відповідно до стандартів медичної допомоги (медичних стандартів), клінічних протоколів та військово-медичних стандартів;

формування необхідного резерву, ешелонування та постійна готовність сил і засобів медичних служб, системи охорони здоров'я цивільного населення для медичного забезпечення військ;

профілактична спрямованість діяльності медичних служб та єдині підходи під час проведення санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів;

територіальний принцип медичного забезпечення та інтеграція системи медичного забезпечення військ в єдиний медичний простір України, що передбачає спільне ефективне та раціональне використання можливостей закладів охорони здоров'я незалежно від форми власності, що розташовані на відповідній території.

Слід зазначити, що у Воєнно-медичній доктрині України вперше визначено, що медичне забезпечення військовослужбовців під час дії особливого періоду, надзвичайного стану та інших кризових ситуацій має проводитися в обсягах, що максимально відповідають основним вимогам мирного часу. Ця вимога має забезпечити надання медичної допомоги починаючи від поля бою своєчасно, якісно, а головне із дотриманням медичних стандартів і сучасних досягнень медичної науки.

У Воєнно-медичній доктрині України стверджується, що ефективна діяльність системи охорони здоров'я військовослужбовців залежить від воєнно-політичних, економічних, соціально-правових, інформаційних та військово-медичних чинників, які формують та визначають її спроможність.

Закономірності побудови та функції системи охорони здоров'я військовослужбовців визначаються воєнною політикою держави, станом її Збройних Сил та інших військових формувань, принципами їх будівництва та застосування.

Можливості системи медичного забезпечення мають бути адекватними чисельності військ, їх завданням, напруженості бойових дій, сучасним видам озброєння, очікуваним величині та структурі санітарних втрат, що вимагає від органів управління медичним забезпеченням, по-перше, проведення детальних розрахунків потреби військово-медичної служби в необхідних ресурсах (силах і засобах) для належного медичного забезпечення військ у можливих варіантах їх застосування, а по-друге – планування та проведення необхідних заходів (нормотворчих, організаційних, ресурсних), спрямованих на приведення спроможностей системи медичного забезпечення до визначених потреб.

Стан і розвиток матеріально-технічної бази системи охорони здоров'я військовослужбовців залежить від розвитку вітчизняної науки, військово-технічної політики,

економічних можливостей держави та забезпечується військово-медичною спрямованістю науково-технічної та інноваційної політики на розроблення новітніх медичних технологій та створення нових технічних виробів медичного призначення, науково-технічною, інформаційною та ресурсною незалежністю, що передбачає розроблення і використання медичних виробів вітчизняного виробництва, запровадження автоматизації управління, технологічних процесів лікувально-діагностичної та інших видів діяльності медичних служб як в мирний час, так і в особливий період.

У Воєнній доктрині України та у Стратегічному оборонному бюлетені України стверджується на необхідності інтеграції систем військової та цивільної охорони здоров'я на засадах єдиного медичного простору [6, 7]. В розвиток зазначеного положення у Воєнно-медичній доктрині України вперше серед інших нормативно-правових актів держави наведено визначення єдиного медичного простору.

Єдиний медичний простір – це система організації надання медичної допомоги, яка об'єднує всі медичні ресурси держави спільним управлінням і визначеними механізмами фінансування та забезпечує доступність, якість і ефективність усіх видів медичної допомоги всім громадянам України, у тому числі і військовослужбовцям.

Інтеграція системи медичного забезпечення військ в єдиний медичний простір України передбачає функціональне поєднання сил і засобів медичних служб та системи охорони здоров'я цивільного населення з метою максимальної реалізації їхніх спроможностей щодо ефективного медичного забезпечення військ із збереженням організаційної самостійності. Водночас загальні положення, принципи і вимоги щодо організації медичного забезпечення ЗС України та інших військових формувань розробляються та застосовуються на підставі єдиного законодавства з питань охорони здоров'я, стандартів медичної допомоги (медичних стандартів) і клінічних протоколів, військово-

медичних стандартів, з урахуванням вимог Організації Об'єднаних Націй та положень Женевських конвенцій про захист жертв війни, а також Принципів і політики медичного забезпечення НАТО.

Важливим положенням Доктрини є те, що для потреб медичних служб і системи охорони здоров'я цивільного населення державою забезпечується виробництво та постачання за замовленнями ЗС України та інших військових формувань необхідного переліку та кількості вітчизняних виробів медичного призначення та лікарських засобів, а також створення і утримання стратегічного запасу відповідно до затвердженої номенклатури. У разі необхідності законодавством передбачено ввезення під час дії особливого періоду лікарських засобів іноземного виробництва.

Доктриною також передбачено, що медичні служби комплектуються сучасними медичними виробами переважно на модульній основі, що забезпечує їх автономність та мобільність, а оснащення (переоснащення) медичних служб здійснюється програмно-цільовим методом. Держава сприяє проектуванню та виробництву вітчизняного наземного, водного та авіаційного транспорту, який легко адаптується до потреб евакуації поранених (уражених, хворих), формує та утримує необхідні резерви медичного майна для потреб ЗС України, інших військових формувань та системи охорони здоров'я цивільного населення на особливий період. Реалізація цих положень дасть можливість вийти на необхідний сучасний рівень технічного забезпечення військово-медичних служб в державі.

Воєнно-медична доктрина України сприятиме вирішенню проблем кадрового забезпечення системи військової охорони здоров'я передбачивши включення до програм підготовки медичних та фармацевтичних працівників у закладах вищої медичної освіти відповідних розділів щодо медичного забезпечення військ і цивільного населення (у тому числі тактичної медицини) під час дії особливого періоду, надзвичайного стану та

інших кризових ситуацій, а також визначає шляхи наукового розв'язання проблем військової медицини.

Цілком зрозуміло, що прийняття Воєнно-медичної доктрини України не вирішить автоматично та водночас усіх проблем з медичним забезпеченням військовослужбовців та цивільного населення у воєнний час. Водночас автори вважають, що поява такого нормативного акту в державі та реалізація його положень слугуватиме основою формування медичної складової високої боєготовності та боєздатності військ, дасть можливість створити необхідну структуру та комплект сил і засобів медичних служб, покращити їх матеріально-технічне оснащення, забезпечити мобілізаційну потребу в людських і матеріально-технічних ресурсах, оптимізувати строки готовності до виконання завдань за призначенням, підвищити ефективність системи охорони здоров'я військовослужбовців та роль військової медицини в суспільстві, розширити доступність медичної допомоги та створити в державі єдиний медичний простір.

Воєнно-медична доктрина України визначає, що виконання та реалізація її положень забезпечується і здійснюється органами державної влади відповідно до повноважень, визначених Конституцією та законами України, а також ЗС України та іншими військовими формуваннями.

Наразі в розвитку системи військової охорони здоров'я держави наступив новий етап – етап реалізації положень і вимог Воєнно-медичної доктрини України. Автори вважають, що найбільш ефективним шляхом їх реалізації має стати розроблення, затвердження та покрокове виконання державної цільової програми з визначенням конкретних заходів, відповідальних виконавців, термінів виконання та джерел фінансування, основними розділами якої мають стати:

1. Законодавче та нормативно-правове врегулювання організації надання медичної допомоги військовослужбовцям і цивільному населенню у мирний та воєнний час (розробка

законів та інших нормативно-правових актів, що врегульовують спільне використання можливостей військової медицини та системи цивільної охорони здоров'я, формування єдиного державного замовлення на забезпечення медичним майном, ліками, персоналом тощо).

2. Побудова системи медичного забезпечення ЗС України та інших військових формувань на воєнний час згідно з стандартами НАТО з відповідною організаційною структурою їхніх медичних служб, чіткою системою управління та необхідним комплектом сил і засобів.

3. Опрацювання із залученням відповідних центральних органів виконавчої влади, науково-дослідних установ і промисловості України медико-технічних вимог до медичних виробів подвійного використання (придатних для роботи в стаціонарних та польових умовах), сучасного комплектно-табельного оснащення, санітарних броньованих транспортних засобів переднього краю і засобів медичної та аеромедичної евакуації, їх конструкторська розробка, замовлення і виготовлення для ЗС України та інших військових формувань.

4. Забезпечення військово-медичних підрозділів та військових мобільних госпіталів сучасним медико-технічним і санітарно-технічним оснащенням на модульній основі.

5. Визначення обсягів та порядку підготовки медичного персоналу різних освітніх рівнів для медичних служб ЗС України, інших військових формувань, системи цивільної охорони здоров'я та інші напрями реалізації Воєнно-медичної доктрини України.

Висновки

1. Прийняття Кабінетом Міністрів України постанови “Про затвердження Воєнно-медичної доктрини України” стало важливим кроком на шляху формування в державі сучасної системи охорони здоров'я військовослужбовців.

2. Воєнно-медична доктрина України є комплексним документом, який враховує положення законодавства України з питань охорони здоров'я, національної безпеки і оборони держави, Воєнної доктрини України, та є основою для розробки нормативно-правових актів нижчого рівня з питань охорони здоров'я військовослужбовців і медичного забезпечення військ під час їх застосування.

3. Воєнно-медична доктрина України слугуватиме основою формування медичної складової високої боєготовності та боєздатності військ, дасть можливість створити необхідну структуру та комплект сил і засобів медичних служб, покращити їх матеріально-технічне оснащення, забезпечити мобілізаційну потребу в людських і матеріально-технічних ресурсах, підвищити ефективність системи охорони здоров'я військовослужбовців та роль військової медицини в суспільстві, розширити доступність медичної допомоги та створити в державі єдиний медичний простір.

4. Реалізація положень Воєнно-медичної доктрини України через державну цільову програму дозволить створити ефективну систему медичного забезпечення ЗС України та інших військових формувань, забезпечити військовослужбовців своєчасною та якісною медичною допомогою і, як результат, гарантувати їм збереження життя та зміцнення здоров'я.

Література

1. Білий В.Я., Пасько В.В., Сохін О.О. Військово-медична доктрина // Наука і оборона. – 2000. – № 4. – С.18-23.

2. Рішення Комітету Верховної Ради України з питань охорони здоров'я від

4.09.2014 року № 04-26/4-38 “Про вжиття невідкладних заходів для поліпшення стану організації медичного забезпечення населення та учасників антитерористичної операції”.

3. Указ Президента України від 14.11.2014 року № 880/2014 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року “Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки”.

4. Матеріали науково-практичної конференції в Українській військово-медичній академії 18.12.2014 року “Досвід організації медичного забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань у ході антитерористичної операції”.

5. Постанова Верховної Ради України від 25 листопада 2015 року № 827-VIII “Про

Рекомендації парламентських слухань на тему: “Про військово-медичну доктрину України”.

6. Указ Президента України від 6 червня 2016 року № 240/2016 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про стратегічний оборонний бюлетень України”.

7. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015 “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року “Про нову редакцію Воєнної доктрини України”.